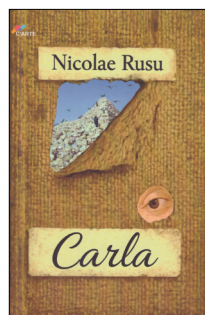

important roman religios al literaturii noastre” (p. 342), „un roman al crizei mistice”, al transfigurării prin credință. *Adam și Eva* (1925) are o armătură filozofică și mitologică filtrată prin romantismul de factură fantastică, incompatibil cu poetica realistă. *Ciuleandra* (1927), capodoperă cu o evoluție insolită, atrage nu prin crima neobișnuită, ci prin „proces(ul) de conștiință al unui nebun care se supune unei judecăți morale, în detrimentul salvării propriei vieți” (p. 389). Sunt creații care demonstrează fără tăgadă refuzul autorului de a se îngrădi într-o formulă narativă monocordă, precum și felul în care se reflectă situațiile concrete din destinul personal în opțiunile creatoare: o anumită problematică, o tipologie specifică a instanțelor actoriale, un arsenal de simboluri, un discurs particular. În toate acestea (le adăugăm, desigur, nuvelistica, creațiile dramatice, însemnările diaristice, interviurile, articolele de presă etc.) îl regăsim pe omul Liviu Rebreanu, acela care a înțeles lumea prin grila propriului parcurs, cu frontierele lui mișcătoare, în continuă construcție de sine. Ion Simuț exploatează inteligent și cu îndrăzneală fantele depistate în biografia scriitorului, propunându-ne un altfel de Rebreanu, unul *viu*, care ni se înfățișează pe măsură ce-l însoțim în parcursul lui scriptural. Altfel spus, în expresia creatoare a existenței sale. Dincolo de etichete și de măști. Reeditarea eseului constituie de aceea, cu toată scrupulozitatea profesionistului autentic care o semnează, o aventură hermeneutică ea însăși *vie*, care se lasă contagiată fertil de afinitatea cu obiectul cercetat.

Delia MUNTEAN

Noul roman al lui Nicolae Rusu *Carla*, apărut la Editura C'ARTE în 2025, este, fără exagerare, greu de suportat. Ca orice literatură de forță, emoționează, tulbură; în acest caz înfricoșează. Nu avem de-a face, totuși, cu un roman *horror* în sens propriu – nu cu o construcție ficțională orientată programatic spre producerea fricii prin excepțional și monstruos, chiar dacă textul se apropie adesea de această limită. Cartea își extrage forța din capacitatea de a sintetiza și de a comunica, prin mijloacele expresive ale literaturii, realități dureroase ale trecutului nostru cel mai întunecat și ale unui prezent marcat de o derută persistentă. Mijloacele utilizate – alegoria clasică, asociată cu un realism frust, aproape reportericesc, cu

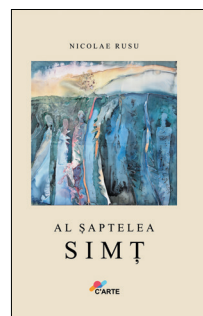
date documentate din arhivă (de către Mariana Țăranu, doctor în istorie, și Larisa Turea, autoarea cărții *Cartea foametei*), construcția pe planuri narrative paralele, multiperspectivismul și narațiunea nonliniară, precum și personajele ce ilustrează, implacabil, destine frânte de răutatea umană și de mecanismele nemiloase ale istoriei – asigură complexitatea discursului și a efectelor. Romanul conturează o imagine coerentă a traumelor colective generate de războaiele militare și ideologice în care a fost implicată Basarabia (Al Doilea Război Mondial, Războiul din Transnistria, ecourile conflictelor din Crimeea, Donbas și Ucraina contemporană), unde foametea, canibalismul, deportările și rupturile ireconciliabile dintre oameni (părinți și copii, frați sau consăteni) nu apar ca o evoluție organică, ci ca manifestări ale unei dezumanizări induse și artificial orchestrate prin mecanisme externe.

Carla este un narator alegoric, întruchipat de o pasăre – o cioară –, care privește istoria și experiența umană „cu ochii celuilalt”. Alegerea personajului se dovedește inspirată, întrucât longevitatea acestei păsări depășește limitele vieții umane, permițându-i, cel puțin simbolic, să urmărească și să „conștientizeze” destinul mai multor generații de oameni. Pe de o parte, vocea Carlei completează și iluminează unghiuri ale realității inaccesibile omului limitat la propria sa existență terestră și finită, iar, pe de altă parte, ea funcționează ca instanță a reflecției istorice, filosofice și etice. Frazele sentențioase pe care le emite Carla merită o atenție deosebită, întrucât ele evidențiază contribuția ideatică a textului, în consonanță cu viziunea și învățăturile autorului însuși. În paralel cu această voce evoluează o perspectivă umană – cea a lui Petre, ajuns la vârsta de 82 de ani, mediată de un narator omniscient care gestionează și celelalte personaje ale romanului. Folosesc termenul „în paralel”, întrucât experiența omului nu este în niciun fel mai „scurtă” sau mai săracă, pentru că el trăiește, dincolo de

contingent, idealuri și valori: „Atunci când îi ia somnul, oamenii visează, adică mai au o viață, doar că nu este trăită pe față. Iar viața lor din vis nu se vede și este imposibil să pătrunzi în ea. Și nimeni nu ar trebui să fie învinuit și judecat pentru ce face omul în vis...”, conchide filosofic Carla. În viața de fiecare zi, omul nu-și aparține pe deplin: roata zimțată a istoriei îl poartă printr-o geografie pe care nu și-a ales-o și îl constrânge să săvârșească fapte pe care, în condiții firești, nu le-ar fi comis. Astfel, Petre nu ar fi ales calea bejeniei dacă nu exista pericolul să fie devorat de propriul său tată dezumanizat de foamete; nu ar fi ucis cioroiul dacă nu ar fi fost, la rândul său, constrâns de instinctul primar al supraviețuirii. Episoadele cumplite de canibalism din satele basarabene, rupturile violente dintre părinți și copii sau dintre frați și surori, alături de alte manifestări ale degradării umane, nu ar fi existat fără presiunea continuă a unor forțe ostile venite din Est. Și totuși, spre deosebire de fiare, omul – această ființă fragilă și dependentă – păstrează în sine iubirea și compasiunea ca ultime resurse ale umanității, capabile să se opună răului profund din lume. „N-am să înțeleg niciodată – glosează în sens dostoievskian pe final Carla – aceste ființe cu două picioare, două mâini și fără aripi. Sunt absolut de acord cu spusele lui Mikola, prietenul pădurarului: în loc de dreptate, aleg mila; în loc de adevăr, tăcerea.”

Romanul *Carla* reconfirmă, în mod strălucit, faptul că Nicolae Rusu este un autor preocupat constant de analiza tarelor umane și a mecanismelor biologice, psihologice, culturale, sociale și politice care le generează și le modelează. Este de ajuns să evocăm romanele *Șobolaniada* și *Pușlamielul* pentru a recunoaște profilul distinct al acestei personalități românești din literatura noastră recentă. Este și unul dintre cei mai prolifici prozatori din Republica Moldova, dovadă a activității sale neobosite fiind și romanul *Al șaptelea simț*, care urmează să apară în acest an 2026 la aceeași editură C'ARTE (cartea este ilustrată de maestrul Teo Buzu). În acest context, se cuvine menționată și scriitoarea Olga Căpățână, aflată în spatele acestei inițiative editoriale și, implicit, al acestor apariții în calitate de editor. Editura pe care o coordonează, la Paris, Olga Căpățână are meritul esențial de a-și asuma misiunea de a promova literatura din Republica Moldova în rândul conaționalilor stabiliți în Franța, precum și în alte spații europene, contribuind astfel la creșterea vizibilității și circulației acesteia în mediul cultural internațional.

Al șaptelea simț (titlu inspirat, inclusiv, dintr-o reflecție a Reginei Maria a României din volumul *Povestea vieții mele*) debutează sub semnul promisiunii unui roman de tip SF, cu teleportări în diferite epoci istorice și o intrigă în jurul unui fenomen din zona paranormalului: „un stimulator al intuiției umane, al șaptelea simț al omului (...) un aparat cu care pot fi prognozate evenimentele mai importante din viața unui om sau a unei comunități...” În scurt timp însă, cititorul este orientat în miezul unor evenimente petrecute în preajma și după dezmembrarea Uniunii Sovietice (1986–2009), rememorate și consemnate în jurnalul unui scriitor de la Chișinău. Această construcție narativă îi permite autorului să contureze cu finețe tipuri și fizionomii umane reprezentative pentru epocă: scriitori și oameni de știință din Chișinău, dar și din fostele republici unionale; profesioniști și impostori; visători și pragmatici; persoane adaptate și inadaptați; cetățeni demni, dar și turnători prinși în mecanismele represive ale securității; supraviețuitori ai diferitelor etape istorice, proveniți atât din mediul rural, cât și din cel urban în răspăr; adepți ai diverselor partide care s-au perindat la guvernare etc. Astfel, se deschide un nou prilej de a urmări măiestria lui Nicolae Rusu de a construi astfel de personaje. În ceea ce privește finalul poveștii despre aparatul „stimulator de simțuri”, preferăm să îl lăsăm în suspans pe cititorul acestei prezentări, pentru a nu-i știrbi curiozitatea.

Aliona GRATI